

УДК 378.016:004

МЕДІАДИДАКТИКА ВИЩОЇ ШКОЛИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Ганна ОНКОВИЧ

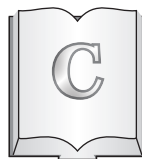
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу теорії та методології
гуманітарної освіти Інституту вищої
освіти Національної академії
педагогічних наук України;
професор Національно технічного
університету України «КПІ», м. Київ.

Ключові слова: медіаосвіта, профе-
сійно орієнтована медіаосвіта, вектори
розвитку медіаосвіти, медіаграмотність,
інформаційна грамотність, медіадидак-
тика вищої школи.

*Актуальність упровадження ме-
діаосвіти у систему вищої освіти
за допомогою інтегрування медіа-
освітніх технологій у професій-
ну підготовку майбутніх фахівців
обумовлена тим, що у навчально-
му процесі виникає принципово нова
концепція професійної підготовки,
яка вміщує медіаосвітні стратегії з
метою формування медіаосвітньої
культури як необхідного складника
професійної культури
майбутнього фахівця.*

*У статті йдеться про медіа-
дидактику вищої школи та про
професійно-орієнтовану медіаосві-
ту як про нові й перспективні
педагогічні явища.*

© Онкович Г., 2013

учасна дидактика є міждис-
циплінарною наукою, серед
завдань якої «традиційними»
вважаються: опис і пояснення
процесу навчання та умови
його реалізації, розроблення
більш сучасних процесів навчання, органі-
зація навчального процесу, нові навчальні
системи, нові технології навчання. І у про-
цесі відбору змісту освіти, і під час вибо-
ру методів і форм навчання визначальни-
ми є принципи загальної дидактики, які у
своїй єдності об'єктивно відтворюють най-
важливіші закономірності процесу навчан-
ня [1; 4; 5; 12; 15 та ін.].

Відомо, що кожна навчальна дисциплі-
на має свої характерні особливості й за-
кономірності, потребує своїх особливих
методів та організаційних форм навчан-
ня. Цими питаннями опікуються часткові
(предметні, фахові, окремі) дидактики або
методики викладання. Дослідники відзна-
чають, що всі вони є педагогічними дис-
циплінами, ґрунтуються на принципах за-
гальної дидактики. Відтак саме вона є тео-
ретичною базою для всіх предметних ме-
тодик. Часткові методики й загальна ди-
дактика розвиваються в тісній єдності [2;
3; 9 та ін.]. «Дослідники методик навчання
(викладання) збагачують науку не тільки
вузкими предметними істинами навчан-
ня конкретної дисципліни, виховання її за-

собами. Накопичені ними знання розширюють арсенал загальної теорії – дидактики», – зазначає А. Хуторської [15] і наголошує, що відмінність предметів дидактики і методики визначається меншим ступенем спільності знань, що набуваються в результаті дослідження в галузі методики, і більшою обумовленістю їх конкретним змістом навчального предмета.

Нині виокремлюють «часткові дидактики» для окремих категорій учнів (дидактика початкової школи, дидактика вищої школи і т. ін.) [1; 2; 3; 9] в різних типах навчальних закладів та формах освіти. Об'єднуємо їх поняттям «вертикальний вектор» (або «вертикаль») освіти, оскільки йдеться про навчання визначених категорій учнів по висхідній (початкова освіта; базова середня; повна середня; професійно-технічна; базова вища; повна вища освіта), тож вертикальний вектор дидактики є стрижнем, що пронизує процес набуття знань упродовж усього життя.

Поняття «часткові дидактики» присутні в педагогічній літературі й тоді, коли йдеться про методики навчання окремих навчальних дисциплін (методика викладання мови, літератури, математики, фізики, історії та ін.). У кожній методиці навчання своя «горизонталь» освіти, свій об'єкт – навчання предмету. І тут можна вести мову про «предметні дидактики», які розв'язують свої завдання, взаємодіючи з дидактикою *горизонтального* вектора.

Проілюструємо це на прикладі часткових методик відносно нового педагогічного відгалуження – медіадидактики, яка забезпечує у навчальному процесі присутність медіаосвіти, а відтак – і її розвиток.

Медіаосвіта (media education) – процес розвитку і саморозвитку особистості за допомогою та на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) [7; 8; 15]. Нині вона успішно розвивається за трьома векторами, які визначаємо як професійно-орієнтований, медіапедагогічний і медіапсихологічний.

Нині в цьому відгалуженні виокремлюють такі основні напрями: 1) медіаосвіта майбутніх професіоналів – журналістів

(преса, радіо, телебачення, Інтернет), кінематографістів, редакторів, продюсерів та інших «медійників»; 2) медіаосвіта майбутніх педагогів в університетах, педагогічних інститутах, у системі підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ і шкіл; 3) медіаосвіта як складова частина загальної освіти школярів і студентів, що може бути інтегрованою з традиційними дисциплінами або автономною (спеціальною, факультативною, гуртковою і т. ін.); 4) медіаосвіта в установах додаткової освіти і дозвіллевих центрах; 5) дистанційна медіаосвіта школярів, студентів і дорослих за допомогою телебачення, радіо, системи Інтернет; 6) самостійна / безперервна медіаосвіта [1; 13 та ін].

Ми виокремлюємо й додаємо до цього вже усталеного переліку: 7) медіаосвіта майбутніх фахівців різних напрямів підготовки, оскільки йдеться не просто про «медіа для всіх» (це гасло було популярним ще зовсім нещодавно), а про те, як найбільш ефективно використовувати професійно-орієнтовані медіатексти в підготовці майбутніх фахівців, щоб у подальшому вони успішно застосовували навички роботи з мас-медіа для підвищення професійного рівня й для самоосвіти впродовж усього життя.

У цьому контексті зазначимо, що нині в коло часткових методик (і «за горизонталлю», і «за вертикаллю») впевнено входять методики медіаосвіти – і як окремі дисципліни, і як допоміжні складники у процесі опановування інших предметів. Тож на часі вести мову про медіадидактику, котра б забезпечила відповідними медіаосвітніми технологіями всі зазначені напрями за всіма векторами. Тут є певні труднощі, оскільки представники різних напрямів бачать один і той самий об'єкт по-різному, у різних системах понять, виокремлюють у ньому різні аспекти і зв'язки. Адже використовуються різні комунікативні джерела, завдяки яким особистість стає медіа- та інформаційно грамотною, здатною самостійно задовольняти інтелектуальні та професійні потреби. А саме формування медіа- та ін-

формаційної грамотності є одним із пріоритетів Стратегічного плану Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх».

Медіа- та інформаційна грамотність (МІГ та ІІГ) – це сукупність настанов, знань, умінь і навичок, які дають людині змогу визначати, коли і яка інформація потрібна, де і як її можна отримати; як слід її критично оцінювати, систематизувати й використовувати відповідно до етичних норм. Ці поняття, на думку дослідників, виходять за рамки комунікаційних та інформаційних технологій і вміщують навички критичного мислення, осмислення та інтерпретації інформації у різних професійних та освітніх галузях. Останнім часом говорять ще про одне поняття – медіаінформаційну грамотність (МІІГ), що передбачає оперування всіма типами інформаційних ресурсів, адже «медіа- та інформаційно грамотна людина може використовувати різні засоби, джерела і канали інформації в особистій, професійній і суспільній життєдіяльності», оскільки розуміє, хто і з якою метою створив і поширює цю інформацію, має уявлення про ролі, функції та відповідальність ЗМІ, інститутів пам'яті та інших постачальників інформації. Медіа- та інформаційно грамотна особистість може аналізувати інформацію, повідомлення, уявлення та принципи, що транслюються медіа, «визначати достовірність одержуваної і створюваної інформації за низкою загальних, особистих і контекстуальних критеріїв» [12]. Зазвичай ідеться про більш звичне – медіаосвіту майбутніх професіоналів, що працюватимуть у медіапросторі, а також про відносно нове – медіаосвіту майбутніх педагогів у педагогічних закладах освіти, в системі підвищення кваліфікації, дистанційну медіаосвіту...

З огляду на те, що світова громадськість останнім часом приділяє таку велику увагу розвиткові медіа- та інформаційної грамотності, зупинимось на медіадидактиці вищої школи, яка нині орієнтується на підготовку фахівців за кількома напрямками. Адже медіаосвіта майбутніх фахівців різних напрямів підготовки (наголошуємо ще раз –

не йдеться тільки про медійників та педагогів) спонукає нас звернути увагу на *розвиток і перспективи медіадидактики вищої школи*. Тим паче, що в останні роки в Україні підготовлено кілька дисертацій, які засвідчили актуальність і перспективність розроблення цього нового напрямку в сучасній гуманітаристиці. Наші розмірковування про медіадидактику вищої школи враховують передусім комунікаційні інтереси фахівців, оскільки для них важливе спілкування в соціумі, професійно-орієнтована взаємодія між членами різних форм спільнот людей.

Нові мережеві інформаційні та комунікативні системи пронизують нині все наше життя. Як частина довкілля, вони впливають на просвітництво, освіту й виховання, складають серйозну конкуренцію школі та університетам [4; 10]. Просування медіа- та інформаційної грамотності – це відповідь на один із викликів глобального інформаційного суспільства. На думку одного з провідних російських фахівців у галузі медіаосвіти О. Федорова, медіаграмотність / медіакомпетентність, здобута в процесі медіаосвіти, допомагає людині активно використовувати можливості інформаційного поля телебачення, радіо, відео, кінематографа, преси, Інтернету, допомагає краще зрозуміти мову медіакультури [14].

Конкретні прийоми та форми роботи з масово-комунікаційними джерелами дають можливість досягати одночасно навчально-методичних та пізнавально-виховних результатів. Це проілюстровано у нашій монографії «Медіадидактика» на прикладі часткових (предметних) методик однієї дисципліни вищої школи – «Російська мова як іноземна» [12]. Залучаючи до навчального процесу друковані видання – говоримо про пресодидактику й використовуємо пресу для подання мас-медіа як знаків національної культури, країнознавчих об'єктів, джерел професійно-орієнтованих знань тощо. Медіаосвітні технології пресолінгводидактики допомагають вивчати власне мови – і рідну, й іноземні, адже пресолінгвістика

виокремилася в самостійну й самобутню галузь науки.

Можемо спрогнозувати, що роль інтерактивних методик медіаосвіти найближчим часом зросте, їм належатиме одне з провідних місць у навчальному процесі, оскільки саме завдяки їм посилюється соціальна інтеграція між членами соціуму, саме завдяки їм особистість набуває медіаінформаційну компетентність, стає медіаосвіченою. Саме з їхньою допомогою розв'язуватимуться технологічні, економічні та соціальні проблеми, тому що «медіа- та інформаційна грамотність мають основоположне значення для благополуччя і розвитку особистості, спільнот, економіки й громадянського суспільства» [4].

Зауважимо, що Україна має кілька успішних прикладів наукових досліджень з упровадження медіаосвіти у навчальний процес вищої школи й медіадидактики вищої школи. Представимо їх.

У дослідженні *І. Чемерис* «Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань» (Київ, 2008) теоретично обґрунтовано та експериментально доведено необхідність залучення іншомовних періодичних видань до процесу навчання іноземної мови майбутніх журналістів для формування їхньої професійної компетентності й запропоновано для цього ефективну технологію. Ця робота – наочний приклад упровадження пресодидактики й пресолінгводидактики у навчальний процес вищої школи.

Про актуальність розроблення й упровадження моделей гуманно зорієнтованого навчання й виховання молоді на основі широкого використання Інтернет-технологій, з метою активізації всіх сфер діяльності, передусім – навчально-пізнавальної – йшлося в дисертації *Р. Бужикова* «Педагогічні умови застосування інноваційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземних мов студентів вищих економічних навчальних закладів» (Київ, 2006). Однією з найсуттєвіших переваг упровадження таких моде-

лей у практику навчання студентів є можливість реалізувати методи індивідуалізації і диференціації. Врахування індивідуальних особливостей студентів, їхнього суб'єктного досвіду дає змогу обрати для кожного оптимальний шлях навчання. У цьому дослідженні (приклад застосування Інтернет-дидактики) демонструється використання універсальних засобів опрацювання різних повідомлень і даних, які є складниками сучасних Інтернет-технологій. Інтернет-дидактика відкриває широкі перспективи диференціації навчання, сприяє розкриттю творчого потенціалу, пізнавальних здібностей кожного окремого учасника навчального процесу, надає навчальній діяльності творчого, дослідницького характеру, що природно приваблює молодь, оскільки результати приносять задоволення, спонукають до праці й до пошуку нових знань. Інтернет-дидактика має великі перспективи в плані побудови розвинених моделей навчання.

Розвиток критичного мислення студентської молоді як загальнопедагогічну проблему розглядала у своєму дослідженні *Л. Києнко-Романюк* (Київ, 2007). Деякі науковці вважають це одним із напрямів медіаосвіти, тож названа робота – перша в Україні з розвитку критичного мислення в медіаосвітньому контексті. Дисертантка проаналізувала основні теоретичні положення, розглянула педагогічні засоби, що сприяють вияву різноманітних форм критичного мислення, ввела до наукового обігу поняття «моральне критичне мислення». На нашу думку, існує потреба активізувати цей напрям наукових досліджень.

Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук – тема дослідження *Н. Духаніної* (Київ, 2011). Дослідниця представила структуру, критерії та показники ефективності застосування медіаосвітніх технологій. Удосконаленню підготовки магістрів комп'ютерних наук сприяв авторський інтегрований спецкурс «Основи медіакультури». Пріоритетними напрямками підготовки магістрів комп'ютерних наук Н. Ду-

хання визначила: впровадження медіаосвіти у навчальний процес; створення і розвиток адекватного вимогам часу медіаосвітнього середовища навчального закладу з метою адаптації освітнього процесу до змін у суспільстві в умовах глобальної інформатизації; активне застосування медіаосвітніх технологій у навчально-виховному процесі, використання їх у наукових дослідженнях, а також у розв'язанні різноманітних проблем; формування медіакультури студентів за умови дотримання особистісно орієнтованого підходу до навчання. Молодий науковець доводить, що для отримання позитивних результатів у процесі набування фахових знань нині необхідними є створення медіаосвітнього середовища навчального закладу, розроблення та інтеграція спецкурсів медіаосвітньої спрямованості у зміст професійної підготовки.

У дисертації *О. Янишин* «Формування комунікативних умінь майбутніх документознавців засобами медіаосвітніх технологій» (Київ, 2012) доведено ефективність використання медіаосвітніх технологій у розвитку професійних якостей документознавців. На основі аналізу закордонних праць зроблено висновок про те, що комунікативні вміння належать до групи трансферабельних умінь, які формуються в академічному навчанні й переносяться у фахову діяльність. Саме ці вміння найбільше цікавлять працедавців. Дослідниця запропонувала власний підхід до набуття комунікативних умінь у ВНЗ, розробила структурно-функціональну модель їх формування і структурно-логічну схему впровадження цієї моделі у ВНЗ. У дисертації йдеться про наскрізне вироблення комунікативних умінь на всіх етапах професійної підготовки документознавців через інтеграцію медіаосвітніх технологій до навчальних дисциплін різних циклів, практики, науково-дослідної та позааудиторної роботи студентів. Медіаосвітні технології (радіо- та теледідактика, пресодідактика та пресолінгводидактика, кінодідактика та веб-дідактика, Інтернет-дідактика та ін.) – інноваційні освітні тех-

нології, які використовують для своєї реалізації інформаційно-комунікаційні можливості мас-медіа, готують до умов життя в суспільствах знань, впроваджують принципи гуманізації освіти тощо, – зазначає дослідниця.

Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців нафтогазового профілю розглядала *І. Сахневич* (Київ, 2012). Узагальнення теоретичних та експериментальних результатів дослідження дало можливість визначити основні теоретичні концепції та медіаосвітні моделі, а на цій основі – запропонувати ефективні напрями, способи і методи застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці. Йдеться про використання предметних методик – пресодідактики, кінодідактики, теледідактики, Інтернет-дідактики – у комплексі, що ілюструється конкретними прикладами навчального практикуму, укладеного дослідницею. Основні критерії та рівні медіакомпетентності майбутніх фахівців нафтогазового профілю мають певні особливості, які залежать від характеру професійної підготовки у вищій школі, тож реалізація медіаосвітніх технологій сприятиме розвитку медіаосвітніх знань, умінь та навичок, формуватиме критичне мислення у професійному середовищі.

«Педагогічні умови застосування засобів мас-медіа у професійній підготовці майбутніх державних інспекторів з пожежної безпеки» – тема дисертації *І. Луріпенко* (Умань, 2012). Йдеться про вдосконалення змісту теоретичної і практичної підготовки майбутніх державних інспекторів з пожежної безпеки через упровадження курсу «Медіакультура і масово-роз'яснювальна робота». Зокрема дотримано принципів наочності та міжпредметних зв'язків. На основі застосування інноваційних технологій, форм і методів навчання засобами медіадидактики активізовано навчальну діяльність курсантів. Мас-медіа молодий науковець розглядає як потенційні навчальні засоби, мета, завдання й методи використання яких ха-

рактикуються варіативністю залежно від кожного конкретного випадку їх залучення до навчального процесу. Дослідниця наголошує, що медіакомпетентність майбутніх інспекторів з пожежної безпеки – це сукупність взаємопов'язаних елементів – від теоретичних знань у сфері медіаосвіти і практичних умінь та навичок користування медіазасобами з метою задоволення особистісних потреб, самоосвіти, самовиховання, взаємодії з довкіллям у процесі професійної діяльності. Досягається це значною мірою через запровадження спецкурсу «Медіакультура й масово-роз'яснювальна робота».

Зауважимо, що з авторефератами цих дисертацій (а вони зорієнтовані на медіаосвітню підготовку студентів, які за набутим фахом не працюватимуть медійниками чи педагогами) можна ознайомитися на сайті http://edu.of.ru/mediaeducation/default.asp?ob_no=30060 у прямому доступі.

Розвиток електронних технологій, широкое впровадження інтерактивних систем комунікації спричинили помітні трансформації у сфері наукової інформації. Розмаїття наукових медіапродуктів, представлених в електронних ЗМІ, заважає молодому науковцю, магістранту правильно інтерпретувати інформацію, розуміти її суть, мету інформування. Відповідно виникає запит соціуму на фахівців, що мають не лише ґрунтовні спеціальні знання, а й володіють нормами професійної мови, основами творення текстів, редагування, активно включаються у творчий процес міжособистісного наукового, професійного дискурсу. З метою поліпшення комунікативної підготовки магістрантів технічних спеціальностей та забезпечення ефективної взаємодії з сучасною системою наукових медіа, формування у магістрантів медіаграмотності та медіакомпетентності, *К. Балабановою* розроблено інтегрований гуманітарний спецкурс «Основи науково-технічного редагування», який не тільки орієнтує фахівця в інформаційному науковому середовищі, готує до сприйняття актуальної, наукової

інформації, а й сприяє розвитку культури наукового спілкування, критичного мислення, умінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу й оцінки наукових текстів, навчає основних прийомів редакторської роботи з науково-технічним текстом.

Наведені приклади свідчать, що медіаосвіта у вищій школі є резервом підвищення якості підготовки не тільки фахівців для мас-медіа, медіапедагогів та медіапсихологів. Медіаосвітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу професійно-орієнтованої гуманітарної підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах через інтегровані медіаосвітні курси. Дисертаційні роботи з медіаосвіти українських дослідників – свідчення того, що у процесі навчання присутні різноманітні технології використання мас-медіа. Представлені ними авторські програми медіаосвітнього спрямування пройшли апробацію у навчальних закладах України й рекомендовані до друку вченою радою Інституту вищої освіти НАПН України. Нині вони виносяться на розгляд педагогічної громадськості України як приклад нового напрямку в гуманітаристиці – медіаосвіти, розвиток якого забезпечує медіадидактика [3]. Часткові (предметні) методики медіаосвіти, застосовані нині у вищій школі України, засвідчують перспективність і доцільність розроблення різних медіаосвітніх технологій, оскільки їх наявність і розмаїття сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців.

Актуальність запровадження медіаосвіти у систему вищої освіти за допомогою інтегрування медіаосвітніх технологій у професійну підготовку майбутніх спеціалістів обумовлена тим, що виникає принципово новий погляд на гуманітарну освіту в професійній підготовці. Медіаосвітні стратегії забезпечують розвиток медіаосвітньої культури фахівців як необхідного складника культури професійної. Це дає нам підстави говорити про медіадидактику вищої школи як про нове й перспективне педагогічне явище.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бондар В. І.** Дидактика : підруч. для студ. вищих пед. навч. закл. / В. І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. **Кузьмінський А. І.** Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2006. – 311 с.
3. **Малафіїк І. В.** Дидактика : навч. посіб. / І. В. Малафіїк. – К. : Кондор, 2005. – 397 с.
4. Медіадидактика вищої школи : програми спецкурсів / [Онкович Г. В. та ін.]; за наук. ред. Г. В. Онкович. – К. : ІВО, 2013.
5. Педагогіка вищої школи / [Андрущенко В. П. та ін.]; за ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. – К. : Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.
6. **Онкович Г. В.** Використання інтегрованого простору знань у навчальному процесі засобами медіаосвіти / Г. В. Онкович // Вища освіта України. – 2009. – № 2. – Додаток 1. – Тем. вип. «Наука і вища освіта в Україні: міра інтеграції». – С. 166–172.
7. **Онкович Г. В.** Медіалогія і медіаосвіта: входження до науково-освітнього простору / Г. В. Онкович // Мова і культура (науковий журнал). – Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. XII (124). – С. 327–333.
8. **Онкович Г. В.** Медіаосвіта як ресурс розвитку сучасного суспільства / Г. В. Онкович, А. Д. Онкович // Проблеми освіти : наук. зб. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. – 2012. – Вип. 73. – С. 3–6.
9. **Савченко О. Я.** Дидактика початкової школи : підруч. для студ. пед. факультетів / О. Я. Савченко. – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
10. **Костомаров В. Г.** Предисловие / В. Г. Костомаров // Онкович А. В. Медіадидактика: масмедіа в учебном процессе по русскому языку как иностранному. – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2012. – С. 3–7.
11. **Краевский В. В.** Основы обучения: дидактика и методика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. – М. : Издательский центр «Академия», 2007. – 352 с.
12. Московская декларация о медиа- и информационной грамотности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifapcom.ru/ru/news/1347>.
13. **Онкович А. В.** Медіадидактика: Масмедіа в учебном процессе по русскому языку как иностранному. / А. В. Онкович – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2012. – 332 с.
14. **Федоров А. В.** Медіаобразование: история, теория и методика / А. В. Федоров. – Ростов : ЦВВР, 2001. – 708 с.
15. **Хуторской А. В.** Чем дидактика отличается от методики? [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской – Режим доступа: // <http://www.khutorskoy.ru/be/2007/0312/index.htm>

CITED LITERATURE

1. **V. Bondar.** Didactics: textbook for pedagogical colleges students / V. Bondar. – Kyiv : Lybid, 2005. – 264 p.
2. **A. Kuzminskyi.** Pedagogy in questions and answers: work-book / A. Kuzminskyi, V. Omelianenko. – Kyiv : Znannia, 2006. – 311 p.
3. **I. Malafiiik.** Didactics : work-book / I. Malafiiik. – Kyiv : Kondor, 2005. – 397 p.
4. Media didactics of higher school: special courses programs / [H. Onkovych and others]; under the scientific editorship of H. Onkovych. – Kyiv : Institute of Higher Education, 2013.
5. Higher school pedagogy / [V. Andrushchenko and others]; edited by V. Kremin, V. Andrushchenko, V. Luhovoi. – Kyiv : Pedahohichna dumka. – 2009. – 256 p.
6. **H. Onkovych.** Using of integrated knowledge space in the learning process by means of media education / H. Onkovych // Higher education of Ukraine. – 2009. – № 2. – Annex 1. – «Science and higher education in Ukraine: a measure of integration» special issue. – P. 166–172.
7. **H. Onkovych.** Media science and media education: entering the scientific and educational space / H. Onkovych // Language and culture (academic periodical). – Dmytro Buraho Publishing office, 2009. – Issue 11. – Book XII (124). – P. 327–333.
8. **H. Onkovych.** Media education as a resource for the development of modern society / H. Onkovych, A. Onkovych // Problems of education : Ministry of Education and Science Youth and Sports of Ukraine Institute of innovative technologies and education content scientific collection. – 2012. – Issue 73. – P. 3–6.
9. **O. Savchenko.** Elementary school didactics : textbook for students of pedagogical faculties / O. Savchenko. – Kyiv : Abris, 1997. – 416 p.
10. **V. Kostomarov.** Foreword / V. Kostomarov // A. Onkovych. Media didactics: in teaching of Russian as a foreign language. – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2012. – P. 3–7.
11. **V. Kraevskij.** Training basics: didactics and methods : work-book for college students / V. Kraevskij, A. Khutorskoj. – Moscow : «Academia» Publishing center, 2007. – 352 p.
12. Moscow declaration on media and information literacy [Web site]. – Access mode: <http://www.ifapcom.ru/ru/news/1347>.
13. **A. Onkovych.** Media didactics: Mass media in teaching of Russian as a foreign language. / A. Onkovych – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2012. – 332 p.
14. **A. Fedorov.** Media education: history, theory and methods / A. Fedorov. – Rostov : CVVR, 2001. – 708 p.
15. **A. Khutorskoj.** How does didactics differ from methods? [Web site] / A. Khutorskoj. — Access mode: // <http://www.khutorskoy.ru/be/2007/0312/index.htm>